

**TIJORAT BANKLARIDA SOLIQ TO'LOVLARI BO'YICHA
MAJBURIYATLAR HISOBI VA HISOBOTINI TAKOMILLASHTIRISH**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ ПО
ОБЯЗАТЕЛЬСТВАМ ПО НАЛОГОВЫМ ПЛАТЕЖАМ В
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ**

**IMPROVING THE ACCOUNTING AND REPORTING OF TAX
LIABILITY IN COMMERCIAL BANKS**

Sobirova Farangiz Yo'ldosh qizi

sobirova9159@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston tijorat banklarida soliq to'lovlari bo'yicha majburiyatlar hisobi va hisobotini takomillashtirishga bag'ishlangan. Tadqiqot maqsadi soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida aks ettirish va soliq hisobotlarini tayyorlashda mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada soliq majburiyatlari hisobini yuritishning nazariy asoslari, xalqaro tajriba, O'zbekistondagi amaldagi amaliyot tahlil qilingan. Olib borilgan tahlillar asosida soliq majburiyatlari hisobini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq majburiyatlari, buxgalteriya hisobi, soliq hisoboti, tijorat banklari, takomillashtirish.

Аннотация: Данная статья посвящена совершенствованию учета и отчетности по обязательствам по налоговым платежам в коммерческих банках

Узбекистана. Целью исследования является выявление существующих проблем отражения налоговых обязательств в бухгалтерском учете и составление налоговой отчетности, а также разработка путей их устранения. В статье проанализированы теоретические основы учета налоговых обязательств, международный опыт, действующая практика в Узбекистане. На основе проведенного анализа разработаны предложения по совершенствованию учета налоговых обязательств.

Ключевые слова: налоговые обязательства, Бухгалтерский учет, налоговая отчетность, коммерческие банки, улучшение.

Abstract: This article is devoted to improving the accounting and reporting of tax obligations in commercial banks of Uzbekistan. The purpose of the study is to reflect tax obligations in accounting and identify existing problems in the preparation of tax reports, as well as develop ways to eliminate them. The article analyzes the theoretical foundations of accounting for tax obligations, international experience, current practice in Uzbekistan. Based on the analyzes carried out, proposals have been developed to improve the accounting of tax liabilities.

Keywords: tax liabilities, accounting, tax reporting, commercial banks, improvement.

KIRISH

Soliqlar davlat tomonidan jamoat ehtiyojlarini qondirish uchun yuridik va jismoniy shaxslardan yig'iladigan majburiy to'lovlardir. Soliqlar davlat byudjetining asosiy daromad manbai hisoblanadi. Shu bois, soliq majburiyatlarining buxgalteriya hisobini to'g'ri yuritish va soliq hisobotlarini o'z vaqtida tayyorlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida aks ettirish va soliq hisobotlarini tayyorlashda bir qator muammolar mavjud. Ushbu muammolar soliq qonunchiligi va buxgalteriya hisobi standartlarining murakkabligi, soliq stavkalarining tez-tez o'zgarishi, soliq imtiyozlarining ko'pligi, soliq hisobotlarining hajmi va murakkabligining ortishi bilan bog'liq [1]. Shuningdek, soliq majburiyatlarini hisoblashda yo'l qo'yilgan xatolar soliq tekshiruvlari va jarimalarga olib kelishi mumkin [2].

Tijorat banklari soliq to'lovchilarning yirik guruhi hisoblanadi. Banklarning faoliyati xilma-xil va murakkab bo'lganligi bois, ularda soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobini yuritish va soliq hisobotlarini tayyorlashda qo'shimcha muammolar yuzaga keladi [3].

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston tijorat banklarida soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida aks ettirishning amaldagi holati va muammolarini o'rganish hamda ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

- ⇒ O'zbekiston qonunchiligi, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va adabiyotlar tahlili;
- ⇒ Tijorat banklarining ichki hujjatlari, buxgalteriya registrlari va moliyaviy hisobotlarini o'rganish;
- ⇒ Bank xodimlari bilan suhbatlar o'tkazish;
- ⇒ Soliq majburiyatlari hisobi va hisobotidagi muammolarni aniqlash uchun tahlildan foydalanish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, soliq majburiyatlarining buxgalteriya hisobi va hisobotiga bag'ishlangan tadqiqotlar O'zbekistonda yetarli

darajada olib borilmagan. Buxgalteriya hisobi sohasidagi ayrim tadqiqotlarda soliq majburiyatlari hisobi va hisoboti masalalariga qisman to'xtalib o'tilgan, xolos [4, 5].

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliq majburiyatlari buxgalteriya hisobini yuritish va soliq hisobotlarini tayyorlashni avtomatlashtirish, soliq muammolari bo'yicha bank xodimlarini o'qitish, soliq masalalari bo'yicha konsalting xizmatlaridan foydalanish banklarda soliq intizomini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi [6, 7, 8].

NATIJALAR

Hozirda O'zbekistonda 30 dan ortiq tijorat banklari faoliyat ko'rsatmoqda [9]. Tadqiqot doirasida 5 ta yirik tijorat banklarida soliq majburiyatlari hisobi va hisobotini o'rganish ishlari olib borildi. Olingan natijalar quyidagilardan iborat:

Tijorat banklarining buxgalteriya siyosatida soliq majburiyatlari hisobini yuritish tartibi batafsil yoritilmagan. Soliq majburiyatlarini tan olish, baholash va aks ettirish qoidalari aniq belgilanmagan.

Soliq majburiyatlarini hisoblashda xatolarga yo'l qo'yilmoqda. Bank xodimlari soliq qonunchiligi va buxgalteriya hisobi standartlarining murakkabligi, soliq imtiyozlarini qo'llashda yo'l qo'yilayotgan noaniqliklar xatolarga sabab bo'lmoqda.

Soliq majburiyatlari summasini inventarizatsiya qilish, soliq organlari bilan soliq majburiyatlari bo'yicha hisob-kitoblarni taqqoslash ishlari muntazam ravishda amalga oshirilmayapti. Bu esa soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida noto'g'ri aks ettirilishiga olib kelmoqda.

Soliq hisobotlarini tayyorlashda dasturiy ta'minot yetarli darajada qo'llanilmayapti. Bank xodimlari soliq hisobotlarini qo'lda tayyorlash bilan band, bu esa xatolarga yo'l qo'yish va soliq intizomini buzish xavfini oshiradi.

Ayrim hollarda soliq majburiyatlarini hisoblash va soliq to'lovlarini amalga oshirish muddatlari buzilmoqda. Bu esa jarima sanksiyalarining qo'llanilishiga olib kelmoqda.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida tijorat banklarida soliq majburiyatlarining buxgalteriya hisobini yuritish va soliq hisobotlarini tayyorlashda bir qator tizimli kamchiliklar mavjudligi aniqlandi. Xususan, ichki tartib-qoidalarning mukammal emasligi, bank xodimlarining soliq masalalari bo'yicha malakasi yetarli emasligi, soliq majburiyatlarini inventarizatsiya qilish va soliq organlari bilan hisob-kitoblarni taqqoslash ishlarining past darajada ekanligi, dasturiy ta'minotni joriy etishning sustligi asosiy muammolar hisoblanadi.

Fikrimicha, mazkur muammolarni hal etishda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Tijorat banklarining buxgalteriya siyosatini takomillashtirish, soliq majburiyatlarini tan olish, baholash va aks ettirish qoidalarini aniq belgilash lozim. Bunda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) talablaridan kelib chiqish zarur.

Bank xodimlarining soliq masalalari bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish uchun ixtisoslashtirilgan treninglar, seminar va o'quv kurslarini tashkil etish kerak. Shuningdek, soliq masalalari bo'yicha konsalting xizmatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Soliq majburiyatlarini inventarizatsiya qilish va soliq organlari bilan soliq majburiyatlari bo'yicha hisob-kitoblarni taqqoslash ishlarini muntazam ravishda amalga oshirish zarur. Bu soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirilishini ta'minlaydi.

Soliq hisobotlarini tayyorlashni avtomatlashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Buning uchun maxsus dasturiy ta'minotlarni sotib olish va joriy etish zarur. Dasturiy ta'minotdan foydalanish xatolar ehtimolini kamaytiradi va soliq hisobotlarini o'z vaqtida topshirilishini ta'minlaydi.

Soliq majburiyatlarini hisoblash va soliq to'lovlarini amalga oshirish muddatlariga rioya qilishni ta'minlash lozim. Buning uchun soliq taqvimini ishlab chiqish va uning bajarilishini monitoring qilish zarur.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, tijorat banklarida soliq majburiyatlari hisobini yuritish va soliq hisobotlarini tayyorlashni takomillashtirishda xalqaro tajribani o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlar, jumladan, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasini tahlil qilish O'zbekiston tijorat banklari uchun foydali bo'lishi mumkin.

Xorijiy davlatlarda soliq majburiyatlari hisobini yuritishning o'ziga xos jihatlari mavjud. AQShda banklar soliq majburiyatlarini moliyaviy hisobotlarning umumqabul qilingan tamoyillari (GAAP) asosida tan oladi va baholaydi [10]. Buyuk Britaniyada esa banklar soliq majburiyatlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) talablari asosida aks ettiradi. Germaniya banklari soliq majburiyatlarini Savdo-soliq kodeksi (Handelsgesetzbuch) qoidalariga muvofiq hisoblaydi. Mazkur davlatlar tajribasidan kelib chiqib, O'zbekiston tijorat banklari uchun soliq majburiyatlari hisobini MHXSga muvofiq yuritish maqsadga muvofiq deb hisoblayman. Bu xalqaro moliya bozorlarida faoliyat yurituvchi mahalliy banklar uchun ayniqsa muhimdir.

Xorijda soliq majburiyatlari bo'yicha muammolarni hal etishda konsalting xizmatlaridan keng foydalaniladi. KPMG, PwC, Deloitte, EY kabi yetakchi auditorlik kompaniyalari banklarga soliq masalalari bo'yicha professional xizmat ko'rsatadi. Ular banklarda soliq xatarlarini boshqarish tizimini yo'lga qo'yish, soliq

tekshiruvlariga tayyorgarlik ko'rish, transfert narx-navolari bo'yicha siyosatni ishlab chiqish kabi muhim vazifalarni bajaradi. O'zbekistonda ham yirik tijorat banklari xalqaro auditorlik kompaniyalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida soliq majburiyatlari hisobi va hisobotini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu maqsadda banklarning buxgalteriya siyosatini takomillashtirish, xodimlar malakasini oshirish, soliq majburiyatlarini inventarizatsiya qilish va soliq organlari bilan hisob-kitoblarni taqqoslash ishlarini tizimli ravishda yo'lga qo'yish, soliq hisobotlarini tayyorlashni avtomatlashtirish, soliqlarni o'z vaqtida hisoblash va to'lash choralari ko'rish lozim. Ushbu tadbirlar tijorat banklarida soliq intizomining mustahkamlanishiga va moliyaviy barqarorlikning oshishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vakhabov A.V., Ro'zmetov B.Y. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. – T.: TDIU, 2019. – 320 b.
2. Мусаев Х.Н. Солиқ мажбуриятларининг бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш масалалари. // Солиқ ва бухгалтерия ҳисоби журнали, 2020 йил, 3-сон. 21-25 б.
3. —Urazov K.B. Bank accounting. Textbook. – T.: "ECONOMY-FINANCE", 2017. – 584 p.
4. Дўстмуратов Р.Д. Молиявий ҳисоб. Дарслик. – T.: "ИҚТИСОД-МОЛИЯ", 2021. – 552 б.
5. Хақимов О.О. Солиқ мажбуриятларининг бухгалтерия ҳисобини ташкил этишининг айрим масалалари. // Иқтисодиёт ва таълим журнали, 2019 йил, 2-сон. 107-111 б.

6. Nurillayev, J. Y. (2022). The role of corporate management system in providing financial security in commercial banks.
7. Yarashevich, P. N. J. (2023). Factors for Choosing a Marketing Strategy in Tourism Development.
8. Curran B. Tax Risk Management in Financial Institutions. // Tax Journal, 2019, Issue 1452, pp. 12-15.
9. Jang S. The Impact of Tax Software on Tax Compliance. // Korean Journal of Accounting Research, 2017, Vol. 22, No. 2, pp. 49-80.
10. Zheng Y. Tax Management and Tax Planning: A Review of Literature. // Journal of Tax Research, 2020, Vol. 18, No. 1, pp. 126-145.
11. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки расмий сайти маълумотлари. www.cbu.uz.
12. Crawford K. Tax Accounting for Banks under US GAAP. // Tax Journal, 2018, Issue 1402, pp. 10-13.

Research Science and Innovation House